

Kasperowicz, Adam

"Materiały do historii aptek wielkopolskich", T. I: "Apteki Poznańskie", T. II: "Apteki prowincjonalne", Leonard Kostrzeński, Poznań 1996 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 44/2, 179-181

1999

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Leonard K o s t r z e ń s k i : *Materiały do historii aptek wielkopolskich*. T. I. *Apteki poznańskie*. Warszawa 1929. T. II. *Apteki prowincjonalne*. Warszawa 1936. Przygotowanie do druku Anita Magowska, Jan Majewski. Reprint Poznań 1996 ss. 180 + 361.

Staraniem Sekcji Historii Farmacji Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego ukazał się reprint dwutomowych *Materiałów do historii aptek wielkopolskich* Leonarda Kostrzeńskiego (1852–1930), aptekarza i miłośnika historii. Część pierwsza poświęcona aptekom poznańskim została opublikowana w 1929 r., drugą, omawiającą dzieje aptekarstwa regionu wielkopolskiego, wydał w 1936 r., już po śmierci autora, młody wówczas badacz, a obecnie nestor polskiej historiografii farmacji Witold Włodzimierz Głowacki.

Potrzeba reedycji dzieła, przygotowanej nader starannie, wynikała tak z małej dostępności przedwojennego wydania w bibliotekach, jak też z chęci przybliżenia współczesnemu pokoleniu farmaceutów historii i tradycji zawodu.

Opisując w pierwszym tomie *Materiałów* dzieje aptek Poznania wykorzystał L. Kostrzeński różnorodne źródła archiwalne – przywileje miejskie, księgi sądowe radzieckie i ławnicze, rejestry cechowe, księgi przyjęć do prawa miejskiego, księgi metrykalne kościołów, osobno omówił też przywileje królów polskich dla aptekarzy poznańskich.

Źródłowe początki aptekarstwa w stolicy Wielkopolski sięgają XV w., z tego bowiem czasu pochodzą wzmianki o istnieniu co najmniej 2 aptek (pierwsza powstała przed 1446 r.). Świątynia renesansowego Poznania, jednego z największych miast ówczesnego Królestwa Polskiego, znalazła odbicie w szybko rosnącej liczbie aptek. Źródła XVI-wieczne notują ich istnienie w liczbie 16, funkcjonowanie dalszych 8 jest hipotetyczne (oczywiście część zakładów była efemeryczna). W tym też czasie, przed 1576 r. powstał w mieście osobny cech aptekarzy. Prosperity trwała jeszcze w pierwszej połowie XVII w., później wojny szwedzkie i kryzys całej Rzeczypospolitej doprowadziły do regresu Poznania. Wyraźnie spadła liczba aptek, pewne symptomy ożywienia można zanotować od pierwszej połowy XVIII w. Nie budzi zdziwienia fascynacja autora okresem staropolskim, wtedy bowiem aptekarze należeli do miejskiej elity władzy pełniąc funkcje burmistrzów, rajców oraz ławników, jak i do elity intelektualnej – w ich bibliotekach, obok literatury religijnej i prawniczej, znajdowały się dzieła przyrodnicze oraz medyczne antyku (Dioskorides, Pliniusz), średniowiecza (Aleksander z Tralles, Arnold de Villanova) i wczesnego renesansu (anonimowy *Hortus sanitatis*). Skrótowo tylko przedstawił autor historię kilkunastu aptek poznańskich funkcjonujących w XIX i pierwszych dziesięcioleciach XX w. W pracy znajdujemy też ekskurs poświęcony aptekom klasztorным jezuitów poznańskich, ale również

warszawskich i bydgoskich oraz aneks źródłowy zawierający m.in. cenną publikację przywileju Augusta II z 1712 r. dla aptekarzy Poznania będącego transumptem (potwierdzeniem) poprzednich dokumentów Zygmunta II Augusta, Stefana Batorego, Władysława IV i Jana III Sobieskiego.

Dzieło L. Kostrzeńskiego to klasyczna praca materiałowa pozbawiona wniosków syntetycznych i konkluzji, co poważnie utrudnia jej lekturę. Wydaje się też, że na kształt tekstu ujemnie wpłynęła rezygnacja z tradycyjnego w pracach historycznych chronologiczno-rzeczowego schematu narracji na rzecz mało czytelnego porządku terytorialnego tj. omawiania dziejów kolejnych aptek w zależności od ich lokalizacji w centrum miasta.

W przeciwieństwie do monografii aptekarstwa poznańskiego, omawiającej głównie okres staropolski, drugi tom *Materiałów* poświęcony aptekom regionu koncentruje się na historii nowożytnej i najnowszej – od drugiej połowy XVIII w. do lat trzydziestych XX w. W swych rozważaniach autor uwzględnił terytorium Wielkiego Księstwa Poznańskiego, powstałego w 1815 r., które obejmowało większość historycznej Wielkopolski jednak bez obszaru kalisko-konińskiego, należącego do Królestwa Kongresowego oraz zachodnie Kujawy z Bydgoszczą i Inowrocławiem. Podstawą odtworzenia dziejów miejscowego aptekarstwa były akta urzędowe zaborczych władz pruskich m.in. dokumenty przeprowadzanych okresowo rewizji aptek. Autor zebrał dane o funkcjonowaniu ponad 180 aptek w 127 miejscowościach (głównie miastach i miasteczkach) poczynsz od okresu staropolskiego, którego dotyczą tylko nieliczne informacje poświadczające istnienie aptek przede wszystkim w największych ośrodkach miejskich – Bydgoszczy, Gnieźnie, Lesznie, Kościanie, Rawiczu (zachowały ona znaczenie także później) przez okres zaborów do pierwszych lat II Rzeczypospolitej. Plastycznie przedstawiono represyjną politykę władz pruskich wobec polskich farmaceutów w drugiej połowie XIX i na początku XX w. oraz szybką repolonizację środowiska aptekarskiego w pierwszych latach niepodległości Polski. Wielość zgromadzonych szczegółów, których część przytoczył autor z autopsji, był bowiem w końcu XIX w. aptekarzem w południowo-wielkopolskich Sulmierzycach, i liczne dygresje nużące czasami czytelnika nie są jednak w sprzeczności z programowo materiałowym charakterem pracy.

Wydaje się, że w omawianej reedycji zabrakło ze strony wydawców informacji, przynajmniej bibliograficznej, o współczesnym stanie badań nad historią aptek w Wielkopolsce.

Sumienne i drobiazgowo studia L. Kostrzeńskiego oparte na częściowo nie istniejących już dziś źródłach archiwalnych winny się stać, zgodnie z zamierzeniem autora, podstawą nowoczesnej syntezy dziejów wielkopolskiego

aptekarstwa, która zapewne powstanie – taką należy żywić nadzieję – w tradycyjnie silnym poznańskim środowisku historyków farmacji

Adam Kasperowicz
(Warszawa)

AGRARYZM – „FILOZOFIA MIŁOŚCI DO ZIEMI”

Tadeusz Chrobek: *Filozoficzne przesłanki agraryzmu*. Rzeszów 1998
Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej 342 s.

Na przełomie XIX i XX wieku, w wyniku nadania chłopom ziemi, w Europie Środkowej pojawił się program przebudowy społeczno-gospodarczej wsi zwany agraryzmem. Treści filozoficzne tego programu, poszerzone o wypowiedzi przeciwników, stały się przedmiotem badań naukowych Tadeusza Chrobka, zaprezentowanych w wymienionej na wstępie książce. Badania objęły okres siedemdziesięciu lat, liczonych od początku XX wieku (lata trzydzieste) do współczesności. Obfitował on w wielkie zmiany zachodzące w strukturze rolnej, co doprowadziło do powstania różnorodnych modeli agrarystycznych, formułowanych przez twórców prezentujących różne orientacje ideologiczne. Ta różnorodność była jednocześnie świadectwem przenikania filozofii agraryzmu w życie wsi i zadecydowała o jej trwałości. Walory moralne agraryzmu podnosił fakt, iż potraktował on chłopów jako pełnoprawnych obywateli. Bowiem w całym okresie naszych dziejów, aż do początku XX wieku chłopci mieli prawo jedynie pracować i milczeć. Przedstawiciel agraryzmu ludowców, Stefan Jaracz sugestywnie zinterpretował tę sytuację nazywając chłopów ludem i określając ten lud jako „Wielki Niemowa”. Ta upokarzająca chłopów sytuacja wywodziła się z poglądu, trwającego aż do XX wieku, sugerującego wywodenie się chłopów od Chama (syna Noego) i z tego tytułu przyznającego im tylko prawo do pracy. Dopiero agraryzm odciął się od tego przeświadczenia i po raz pierwszy w dziejach podniósł godność chłopów i podkreślił należny im szacunek. Autor prezentuje dowody na ahistoryczność środowiska wiejskiego, wywołujące w duszy czytającego bolesne przeświadczenie o dziejowej krzywdzie tej warstwy społecznej.

Książka prezentuje dyskusję wielu badaczy nad pojęciem agraryzmu, któremu w Polsce dał początek I Kongres Słowiańskiego Związku Młodzieży Wiejskiej zorganizowany w Lubaniu w 1924 roku. Uogólniając tezy tej dyskusji można stwierdzić, że agraryzm określono jako ruch polityczny bazujący na twierdzeniu, że najważniejsza w społeczeństwie jest praca chłopca, a on sam stanowi największą gwarancję bytu narodu i państwa. Wypowiedzi antagonistyczne zarzucały jednak